

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ТЕОРІЯ

Практика господарських перетворень на пострадянському просторі пред'явила попит на відповідні економічні знання, задоволення якого з боку економічної науки ускладнюється тією обставиною, що вона, за відомим висловом Джоан Робинсон, є "скринєю з інструментами". І мати доступ до цієї "скрині" – необхідна, проте не достатня умова для успішного розв'язання тих чи тих практичних господарських завдань. Наприклад, за будівництва якоїсь споруди не обійтись без знання законів фізики, проте ніхто не очікує від фізика-теоретика відповіді на питання, як будувати конкретну споруду в конкретному місці. Подібна ситуація має місце і в економіці, з тією лише різницею, що вироблене відповідною наукою знання про її (економіки) закони і явища є вкрай неповними, а "економіко-технологічні напрацювання", "керівництва до дії" в більшості своїй залишають бажати кращого. Яскравим свідченням цього стало фіаско рекомендацій провідної західної школи економічного аналізу (так званої неокласичної ортодоксії), наданих "новим ринковим економікам" від імені відповідної науки, які один з найавторитетніших знавців останньої Марк Блауг оцінив як "гірше, ніж некорисні". За таких обставин ключового значення набувають проблеми правильного вибору теорії та комбінації наявного інструментарію для оцінки ситуації та комплексного опрацювання варіантів розв'язання завдань, які постають перед наукою.

Чи не головний урок, який дала економічній науці практика формування "нових ринкових економік", полягає в тому, що фактор інституційного середовища у відповідному аналізі є вкрай значущим, ігнорування ж його суттєво обмежує "розв'язувальні здатності" зазначеної науки щодо формування адекватних уявлень про економічну реальність. Мабуть, засвоєння цього уроку в наукових колах економістів на пострадянському просторі і спонукало багатьох із них до активного опанування здобутків інституціонального напрямку економічного аналізу і проведення численних досліджень із відповідної проблематики.

У розвитку будь-якого наукового напрямку, в тому числі інституціоналізму, важливу роль відіграє налагодження контактів між сподвижниками, насамперед, особисте спілкування активно працюючих у відповідній галузі науковців. Посильний внесок у справу консолідації прибічників інституціонального напрямку в економічній науці на пострадянському просторі роблять міжнародні щорічні конференції на тему "Проблеми сучасної економіки та інституціональна теорія", які з 2002 року відбуваються на факультеті економіки і менеджменту Донецького національного технічного університету. Четверта така конференція відбулася 16–17 березня 2006 року. Вона була організована зазначеним факультетом спільно з кафедрою інституціональної економіки Державного університету "Вища школа економіки" (Москва). На конференції обговорю-

валосся коло таких питань: інституціональна теорія і проблеми перехідної економіки; інституціональна теорія фірми; економічна теорія права; інституційна структура на пострадянському просторі; інститути і економічна влада; власність як основний інститут економіки; держава та інституційна система перехідної економіки.

У рамках конференції відбулося два пленарних засідання і працювали дві секції: "Теоретичні питання інституціоналізму" і "Прикладні аспекти інституціональної теорії".

Отже, розглянемо деякі з доповідей. Так, співголова конференції д-р екон. наук **Р.Нурєєв** (Москва) виклав міркування щодо еволюції феномену "влада – власність", тобто феномену власності, за якої доступ до господарських ресурсів і міра її повноти визначаються місцем, яке посідає відповідний агент у державній ієрархії (чим вище це місце, тим повнішим є набір прав власності, і навпаки). У виступі іншого співголови конференції д-ра екон. наук **В.Дементьєва** (Донецьк) було проаналізовано здійснені в Україні дослідження в рамках інституціональної теорії в економічній науці, звернуто увагу на їх здобутки і вади, окреслено найперспективніші напрями подальшої дослідницької роботи з відповідної проблематики. Доповідь д-ра екон. наук **А.Гриценка** (Київ) була присвячена обґрунтуванню нового напрямку досліджень у галузі інституціонального аналізу – інституціональній архітектоніці, сферою якої, на думку доповідача, є структура інститутів у їх співвідношенні з суттю і загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи. Були окреслені предмет і метод інституціональної архітектоніки, виявлені її закони, розкриті її евристичний потенціал і значення для вдосконалення інституційного устрою суспільства. На думку канд. екон. наук **Ю.Латова** (Москва), який присвятив свою доповідь неформальним інститутам, що регулюють тіньову економіку, для стримування розширення останньої головну роль відіграють не так правоохоронні органи, як неформальні культурно-ментальні інститути, які заперечують її. Доповідач проаналізував сформовані в Росії інститути, що стимулюють розвиток тіньової економіки. Йшлося, зокрема, про відчуження підприємницьких кіл від суспільства і "синдром Павлика Морозова". Д-р екон. наук **В.Тарасевич** (Дніпропетровськ) виклав свої погляди на еволюцію і будову інститутів. У доповіді д-ра екон. наук **В.Вольчика** (Ростов-на-Дону) "Ринки та інститути в економічній теорії: проблема добору" запропоновано концепцію створення чіткої, несуперечливої теорії економічної еволюції. Чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук **В.Вишневський** (Донецьк) обґрунтував необхідність урахування інституційного аспекту податкової політики, історичну (часову) і просторову зумовленість фіскальних взаємин, доцільність використання для дослідження податкової проблематики евристичного потенціалу неінституціональної парадигми. Канд. екон. наук **Т.Гайдай** (Київ) висловила своє бачення методологічних ознак інституціональної парадигми, її меж, змісту основних дослідницьких програм – традиційного і нового інституціоналізму, онтологічного і гносеологічного зв'язку між розвитком інституціональної теорії та реалізацією масштабних системних трансформацій.

На засіданні секції "Теоретичні питання інституціоналізму" виступили 26 учасників. Зокрема, д-ри екон. наук **І.Булесв** і **Н.Брюховецька** (Донецьк) розкрили закономірності формування і функціонування великого капіталу в розвинених економіках, особливості перебігу цих процесів у постсоціалістичних країнах, показали участь і роль олігархічних структур в економічному і політичному житті суспільства, довели теоретичну неспроможність і практичну недоцільність прискореної насильницької реалізації гасла розмежування влади і бізнесу в пострадянських країнах, у тому числі в Україні. Канд. екон. наук **Т.Меркулова** (Харків) висвітила конфлікт інтересів учасників податкових взаємин крізь призму неінституціональних поглядів на поведінку агентів господарювання; з'ясовуючи основу цього конфлікту, доповідачка спиралася на типологію особистості за критерієм наміченої цілі. У виступі канд. тех. наук **М.Йохни** (Хмельницький) розкрито особливості складного безособового обміну, залежність його налагодження від інституційного середовища і значення цього механізму для забезпечення ефективного функціонування економіки; показано, яким чином економічна влада порушує еквівалентність обміну і впливає на контрактні взаємини, окреслені роль, місце та наслідки реалізації економічної влади в ланцюжках примноження вартості. Канд. екон. наук **Т.Артюмова** (Київ) схарактеризувала взаємозв'язок відносин економічної влади, власності та вартості в контексті формування демократичних інститутів у системі суспільного господарювання в Україні. Канд. екон. наук **М.Білоусенко** (Донецьк) звернув увагу на відсутність теорії ринку як інституту обміну, проаналізував неокласичний і неінституціональний підходи до пізнання цього феномену, спростував положення неінституціональної теорії про перевагу ринку над організацією з точки зору їхньої здатності забезпечувати економічну ефективність. Канд. екон. наук **В.Замовець** (Київ) висловився з приводу залежності ролі держави в господарюванні суспільства від її типу, причин виникнення і можливих наслідків використання в Україні спірної, на його думку, концепції неонатизму, несумісності останньої з забезпеченням стійкого економічного зростання. Канд. екон. наук **Є.Клишова** (Донецьк) розкрила особливості становлення суспільної раціональності в умовах зміни якості економічних інститутів, наголошуючи на феномені мультиплікатора економічної раціональності. У виступі канд. фіз-мат. наук **О.Нацюкіної** (Харків) ішлося про стан, тенденції розвитку і "вузькі місця" теорії трансакційних витрат у рамках неінституціоналізму, було наведено класифікацію підходів до пізнання цих витрат. Канд. екон. наук **О.Бакланова** (Одеса) схарактеризувала перерозподільчі процеси у сфері прав власності в Україні, висловила своє бачення шляхів оптимізації приватизаційних процесів у країні. Д-р екон. наук **О.Носова** (Харків) обґрунтувала напрями вдосконалення інституційного середовища, покликани сприяти залученню іноземних інвестицій у "нові ринкові економіки". Д-р екон. наук **В.Мортников** (Луганськ) розкрив евристичний потенціал теорії ігор у пізнанні особливостей виробництва і споживання суспільних благ. Науковець із Німеччини **М.Мендельські** привернув увагу до "розв'язувальних здатностей" підходу Д.Норта до пізнання інституційних змін у постсоціалістичних економіках.

На засіданні секції "Прикладні аспекти інституціональної теорії" було розглянуто таке коло питань. Канд. екон. наук **Г.Єрмишина** (Ростов-на-Дону) присвятила свій виступ особливостям приватизації об'єктів житлово-комунального господарства в Росії і розкриттю впливу цього процесу на забезпечення населення відповідними послугами. Д-р екон. наук **В.Герасимчук**, канд. екон. наук **Л.Довгань** та **І.Малик** (Київ) обговорювали питання інтеграції засад неінституціонального аналізу з теорією корпоративного управління, структурування інститутів за рівнями організації господарювання, що уможлиблює регулювання процесу формування української моделі корпоративного управління. Інституціональній складовій механізму гарантування економіко-екологічної безпеки господарських систем був присвячений виступ д-ра екон. наук **І.Александрова**, канд. екон. наук **А.Половяна** і **Н.Красовської**. Канд. екон. наук **О.Савченко** (Харків) розглянула феномен інтелектуальної власності крізь призму неінституціональної концепції прав власності та теорії соціокультурних циклів. Канд. екон. наук **І.Кузнєцова** (Київ) розкрила евристичний потенціал неінституціональної теорії для аналізу розвитку нових господарських практик у сфері венчурної діяльності. Міркування щодо інституціоналізації інтенсифікації праці були висловлені у виступах д-рів екон. наук **В.Андрєєва** і **К.Павлова** (Бєлгород).

У рамках конференції відбулася презентація книжок "Постсоветский институционализм" під редакцією Р.Нурєєва і В.Дементьєва; "Теория общественного выбора" Р.Нурєєва; "Институциональная экономика"; "Теневая экономика" Ю.Латова та ін.

Учасники конференції одностайно підтримали ідею організаційного комітету щодо заснування міжнародної асоціації вчених-економістів, які розробляють тематику пострадянського інституціоналізму.

В.П.Мельник, канд. екон. наук